

Podobe krvi v slovenski folklori in poeziji med svetim in profanim*

Marjetka Golež Kaučič

In this article, folk songs, some important traditional practices and mythological sources relating to blood as well as selected poems of Slovenian poets from Gregorčič to Makarovič and Detela are researched. Presented are the meaning, roles, symbolic and metaphoric dimensions of blood. The focus of the article is based on two philosophical concepts that are thematised in folklore and poetry: the sacred and the profane. It seems that discussing blood is a taboo and therefore we can say that a genuine artistic creation can relevantly depict both perceptions and conceptualisations of blood. The article takes ecocentric and unspciesistic perspectives to this discussion and criticises the still existing unacceptable ritual practices of perpetuating killing of non-humans and spilling innocent blood.

KEYWORDS: blood, folklore, Slovenian poetry, sacred, profane, rituals, mythology

UVOD

Kri je kot kemična tekočina v obliki seruma brez proteinov in aminokislin podobna morju, kot menijo genetiki in razvojni biologi, torej je tekočina izvora in življenja. Ima tako simbolične kot metaforične razsežnosti, tudi njena barva, rdeča, je pomensko polivalentna. Zelo malo je simbolov, ki bi bili bolj evokativni od krvi, saj takoj vizualizira povezave s smrtjo, nasiljem, trpljenjem, žrtvovanjem, vojno, z religioznimi ali popolnoma stvarnimi pomeni. Očitno je, da je imela kri v preteklosti in še danes v človeški psihologiji po vsem svetu univerzalne pomene in reprezentacije. Bila je del religijskih obredov, npr. kot sveta tekočina v krščanski evharistiji. Semiti so verjeli, da je v krvi življenje (McCarthy 1969: 166). Kri simbolizira vse trdne vrednote ognja, toplote in življenja, ki so povezane s soncem, sodeluje tudi v splošni simboliki rdečega. Povsod po svetu je veljala za prenašalko življenja. Po svetopisemsko je kri življenje (Chevalier in Gheerbrant, 1995: 267). Povezana je z ritualnimi procesi, je tudi tabu, bodisi samo v človeškem življenju bodisi v razmerju do živali. Še posebno je del žrtvenih ritualov

* Članek je spremenjeno in dopolnjeno poglavje, ki je bilo objavljeno v srbskem jeziku v znanstveni monografiji *Krv: književnost, kultura*, Beograd: Balkanološki institut SANU, 2016.

in praks preteklih obdobij, kjer je potencirana njena očiščevalna moč.¹ V antiki je bila povezana s kultom mrtvega (McCarthy 1969: 172). Iz krvi ranjenega Urana, ki je kapljala na Zemljo, so se rodile Erinije, boginje maščevanja, ki kaznujejo vsako kršitev naravnega reda na Zemlji in v podzemlju. Po grški mitologiji so strupene kače nastale iz kapelj krvi, ki je polzela iz torbe, v kateri je Perzej nosil Meduzino glavo. Povezanost z življenjskim ciklom in s človeškim prelivanjem krvi pripadnikov živalskega sveta prinaša mnoge pomenske dimenzije krvi, percepcijo in odnos do nje. Po Myerjevi simbolizira življenje bolj kot smrt – prvo je primarna simbolizacija, drugo sekundarna (Myer 2005: 2005). Povezana je z razmnoževanjem in s plodnostjo. Janet Carsten (2013: 1–24) meni, da ima kri polivalentne razsežnosti, da njeno polivalentno polje ni niti samoumevno niti stabilno v različnih kulturnih in zgodovinskih okoljih. Sprašuje se tudi, ali lahko govorimo o »teoriji krvi«, ter ugotavlja, da gre pri pomenskem polju krvi za nasprotje med arbitrarno naravo znaka in pomembno močjo naravnih simbolov, povezanih s krvjo. Kri kot tekočina je v metaforičnih in simboličnih razsežnostih navzoča tudi v ljudskem izročilu in poeziji. Zato je namen članka diskurzivno predstaviti njene podobe v slovenski folklori² in poeziji ter ugotoviti njihove različne percepcije in konceptualizacije z vidika profanega in svetega. Sveto definiramo kot nekaj, kar je nedotakljivo, kar je lahko povezano z religioznim, se izraža v prepovedih in je v nasprotju s profanim, ki je nekaj navadnega, običajnega in ne zahteva ritualnosti, povezane s svetim. Po Eliadeju se nasprotje med svetim in profanim izraža kot nasprotje med realnim in nerealnim (Eliade, citirano po Debeljak 1995: 74). Durkheim sveto definira v smislu binarnega kodiranja, in sicer s pojmom sakralnega kot antiteze navadnega (Durkheim 1976: 36–37). Douglasova meni, da je »naša ideja svetosti postala specializirana in da je v nekaterih primitivnih religijah sveto splošna ideja, ki ne pomeni kaj dosti več od prepovedi. V tem smislu je univerzum razdeljen na stvari in dejanja, ki so predmet omejitev, in druga, ki niso; med omejitvami so nekatera usmerjena v varovanje božanstva pred profanacijo, druga pa v varovanje profanega od nevarnega vdora božanstva« (Douglas 2010: 33). Ti binarni opoziciji sta zgolj izhodišči, ki služita za utemeljevanje različnih pomenskih polj krvi, ni pa namen članka, da predstavimo antropološke teorije teh dveh konceptov, ker nas zanima, kako se v teh dveh antitezah realizirajo realne in simbolične razsežnosti krvi. Hkrati pa prispevek poskuša preseči dihotomijo človeško/živalsko prav z zanikanjem profanizacije živalskega življenja in svetosti človeškega. Na podlagi folklorističnih, etnoloških, literarnovednih, filozofskih in socioloških spoznanj ter analize izbranih ljudskih pesmi, nekaterih tradicionalnih praks in mitoloških virov, povezanih s krvjo, kot tudi izbranih del slovenskih pesnikov in pesnic od Gregorčiča do Makarovičeve in Detele, poskušamo predstaviti njene različne reprezentacije.

¹ Prim. Douglas 2010.

² Večinoma analiziramo ljudsko pesemsko izročilo, vendar se v razdelku Nedolžna kri dotaknemo tudi t. i. kmečkega praznika ali kolin, tradicionalne prakse, ki jo, na podlagi novih paradigmatičnih sprememb v družbi in kulturi, ostro kritiziramo in zavračamo.

KRI, MITOLOGIJA, RELIGIJA

Kri je bila v svetovni mitologiji velikokrat celo tvarina za nastanek sveta, kar pripovedujejo indoevropski miti, zato je poleg vode element, ki prispeva k stvarjenju. Po indoevropski mitologiji naj bi po prostovoljnem žrtvovanju prvobitnega orjaka iz njegovega razkosanega telesa nastala plodna prst, iz krvi pa morje in jezera (Šmitek 2004: 19),³ kar pomeni, da gre za plodnostni kult. V slovenski pesemski folklori je morda bolj navzoč perzijski Mitrov kult⁴ plodnosti, ki je preslikan, s krščanskimi atributi s simboliziranjem in ritualiziranjem krvi, v pesem *Sejanje Jezusove krvi*. Pesem govori o Kristusovi krvi, ki je stekla iz njegovih ran, ko je bil križan. V eni od variant Marija med zadnjo večerjo potoži Jezusu, da je na poljih in gorah videla posejano njegovo kri in da tam že raste pšenica in drugo žito, prav tako pa tudi trta, in vse naj bi bila njegova simbolična daritev. To je razvidno iz naslednjega odlomka:

<p>»Kaj je tebi, Marija, da si tako žalostna?« »Zakaj bi jaz ne bila žalostna, ker sem videla vsejano tvojo kri po preširokem polji no po vinskih gorah. Po polju mi uže raste oj drobna pšeničica. Ko se boudo greišniki obhadjali, da bi po vreidnem prijeli</p>	<p>presveto rešnje teilo, da bi spremljevali tvojo martro to. V gorah mi pa rastejo vinske trtice, kedar greišniki pijejo tvojo sveto rešnjo kri, da bi spremljevali kaj Jezus za nas trpi.« (SLP II/96/1)⁵</p>
--	--

V drugi varianti pa sama Marija pod križem v krilo prestreza Jezusovo kri, ki jo bo nato po gorah in dolinah sejal sv. Janez, da bo zrasla pšenica in vinska trta. In v spomin na Jezusovo trpljenje bodo ljudje jedli kruh iz te pšenice in pili vino iz tega grozdja.

³ V slovenski mitologiji se pojavljajo tudi krvaveča drevesa (rdeča smola iz drevesa, ki ponazarja Kristusovo kri, npr. sveto drevo pri Vitanju) – ta so bila razširjena v Evropi in znana tudi v Indiji in Severni Afriki (glej Šmitek 2004: 76) – in krvavo morje, ki je po Šmitkovem mnenju reprezentacija Rdečega morja (Šmitek 2004: 43). V slovenski mitologiji so znani tudi vedomci, bajeslovna bitja, ki naj bi pila človekovo kri (Šmitek 2004: 181, 338). Vzporejamo jih lahko z vampirji, kjer je vsa zgodbena produkcija povezana s »pitjem« krvi izbranih človeških ali živalskih žrtev. Po Stithu Thompsonu naj bi vampirji imeli korenine v egipčanskih in tibetanskih religioznih verovanjih, ki imajo za posledico obrede, s katerimi bi onemogočali vrnitev mrtvega in sesanje krvi živega za njegov obstoj. Green pa ugotavlja, da naj bi bilo to povezano s tem, da je Kristus ob zadnji večerji zapovedal pitje vina kot simbola njegove krvi. To je bilo nato vzeto dobesedno, za večno življenje naj bi vampirji pili ne vino, ampak kri (Green 1988: 1375, citirano po Garry in El-Shamy 2005: 183).

⁴ Po legendi je Mitri, rojenemu iz skale, krokar prinesel stvarnikov nasvet, naj za odrešitev življenja na zemlji ujame in daruje belega bika. Ko je to storil, je iz razlite bikove krvi nastalo rastlinstvo, iz njegovega semena pa živalstvo. K umirajočemu biku se vzpenjajo njegov spremljevalec pes ter kača in škorpion. Slednja želita kot posebitivi sil zla uničiti porajajoče se življenje na zemlji. Prizor žrtvovanja spremljajo posebitivi sonca in lune, simbola svetlobe in teme, ter svečenika Cautopates in Cautes. Prim. Tušek 1990.

⁵ SLP II/96/1 = *Slovenske ljudske pesmi*; rimska številka pomeni številko knjige; naslednja, arabska številka pomeni tip pesmi in zadnja številko variante.

Lahko se vprašamo, ali je ta kri sveti gral (kri, pomešana z vodo, ki se nabira v gralu, je napitek nesmrtnosti), saj naj bi prav to pomenila ta sintagma. Bolj splošno prepričanje je, da je sveti gral kelih, iz katerega je pil Jezus na zadnji večerji in v katerega je sv. Jožef iz Arimateje zbral kri, ki je tekla iz Kristusovih krvavih ran, ko je bil križan.⁶ Nekateri pa menijo, da gre pri gralu za krvno nasledstvo. Grafenauer ugotavlja, da naj bi pesem o sejanju krvi nastala v času hude kuge v Evropi in naj bi pričala o apokaliptičnem ozračju, ki je povzročilo njen nastanek (Grafenauer 1980: 147). Motivna izhodišča te pesmi je kasneje raziskoval tudi Emilijan Cevc, ki je menil, da ta motiv ni evharističnega značaja, temveč je povezan z vizijami o Kristusovem trpljenju. Zapisi so poleg Cafovih še iz Bele krajine ter s slovenskega zahoda – iz Benečije. Podobna ljudska pesem je po mnenju Matičetovega krožila tudi v sosednji Soški dolini (Matičetov 1981: 145), kjer naj bi jo slišal Gregorčič in na njeni podlagi napisal pesem *Mojo srčno kri škropite*, čeprav je treba reči, da je njegova realizacija motiva metaforično-simbolična in patriotska.

*Mojo srčno kri škropite
po planinskih solnčnih tléh,
kakor seme jo vrzite
po doléh in po bregéh.*

*Pómlad iz krvi rodíla
cvetke tisočere bo,
ter prijazno mi gojíla
svoje nežne hčere bo.*

*Deve zorne, dečki zali
brali bodo róže té,
v kite bodo jih spravljáli,
devali jih na srce.*

*In srce jim bo ogrelo,
cvetje vzraslo iz krvi,
da za rod in dom plamtelo
bode jim do konca dní. (Gregorčič 1947: 11)*

Čeprav sama menim, da je sejanje krvi povezano z Mitrovim kultom, ki je dobil krščanske atribute, pa Matičetov meni, »da je velika podobnost med našim pesemskim izročilom in izročilom o krvi Peluiga, kulturnega junaka z Malajskega polotoka. To naj bi bila sadilska bajka, v kateri je Peluig prerezal sam sebi prsi in razkropil kri sem in tja, da so se iz nje naredile razne žitarice« (Matičetov 1981: 145). Sejanje Jezusove krvi (tri kaplje krvi, ki jih poseje Marija) na široko polje, da bo rasla pšenica, na vinsko goro, da bo rastle trta, v vrt, da bodo rasle cvetlice, ki bodo dišale pri mašah, je najti še v pesmi *Jezusove muke* (Š 452), v porabski pesmi *Molitev od mouk Jezoša*, kjer pravi Jezus: »Mati moja draga, stoupi pod moj sveti križ, / tou zemi tri kapljice krvi [...]« (Mukič in Kozar 1982: 113). Motiv najdemo še v pesmi *Sedem žalosti Marijinih*: »Marija poh križam stoji, / na njo pa teče kri!« (Š 6458)⁷ in v pesmi *O Jezusovem trpljenju*: »Notri je tekla sveta rešnja kri, / sveta rešnja, farbna, rožna kri [...]« (Š 6587). Cevc meni, da je bila poljedelcu blizu »misel, da je s Kristusovim trpljenjem odrešena prekletstva tudi narava, zemlja kot rediteljica človeka. Po njivah in gorica h razsejana kri torej ni bila samo alegorično dejanje« (Cevc 1981–83: 102), kar pa seveda ni v nasprotju z našo tezo

⁶ Po kaldejskem izročilu je božja kri, pomešana s prstjo, dala življenje bitjem (Chevalier in Gheerbrant 1995: 267). Glej še *Veliki splošni leksikon* 1997–1998: 1335.

⁷ Š 6458= Štrekelj, Karel. *Slovenske narodne pesmi*. Številka pomeni številko pesmi oziroma njene variante.

o podobnosti z Mitrovim kultom. Razsejanje krvi je prav gotovo povezano s plodnostnim kultom, hkrati pa še z ljudskim dojemanjem Kristusovega trpljenja in njegove krvi, ki prinaša odrešitev in blaginjo.

Kri je bila tudi relikvija in prav o sveti krvi govori legendarna pripovedna pesem *Nastanitev sv. krvi* (SLP III/175), ki tematizira češčenje sv. krvi v posebni kapeli sv. Križa v radovljiški cerkvi (tamkajšnji župnik je bil hkrati ljubljanski prošt), ki je bila zaradi te svetinje vse do konca 18. stoletja sloveča božja pot. Pesem je nastala med 15. in 18. stoletjem. Sveta kri ima celo vlogo subjekta, spregovori, pove, kje naj bi bila nastanjena – njeno bivališče je le tisto, ki ga izbere sama in ne škofje. Kri je torej personificirana, ker pa je to sveta Jezusova kri, gre za spoj mitičnega s krščanskim religioznim verovanjem o krvi kot relikviji. Sveta kri naj bi imela vlogo utrjevanja vere, kar priča odlomek:

In sveta kri spregovori:

»Ta ni moj ta pravi stan,

20 ker ga ni zvolil Jezus sam. [...]

Vzdignil jo bo radoljski škof.

25 Naproti pridejo

z eno majhno procesijo, z eno veliko andohtjo.

In sveta kri spregovori:

»Ta je moj ta pravi stan,

30 ker ga je zvolil Jezus sam.« (SLP III/175/1)

Personifikacija krvi ni nenavadna, saj simbolizira Kristusovo osebo, simbolično ponazarja dejstvo, da je prek krvi kot relikvije navzoč v skupnosti. Sveto je torej povezano s transcenco in je »nedotakljivo in nerazpoložljivo« (Pirc 2012: 181), po Hribarju pa je »sveto moč družbe, ki se izraža v zapovedih in prepovedih, znotraj obredov pa z žrtvenimi pojedinami« (Hribar 1990: 9). Po Ottu (1993) naj bi sveto obstajalo le v religioznem območju in ni racionalno, človek ga dojema kot absolutno resničnost in ga personalizira v bogu. Vera v to je bila tako močna, da je omogočala celo dialog s krvjo in prek nje z božjim. Sveta kri je nedotakljiva, je tabuizirana, pospremljena mora biti z obrednimi dejanji, drugače se njena svetost ne more izraziti. Zato je razmejitev med svetim in nečistim⁸ tudi v tej pesmi evidentna, dotik svetega naj bi bil prepovedan ali dovoljen samo izbrancem. Sveta kri je samostojen subjekt, ki ga lahko obredno pospremijo v bivališče le posvečeni. Posebno kri najdemo tudi v poeziji, in sicer pri Zajcu v njegovem dramskem delu *Mlada Breda*, ki korespondira z ljudsko pesmijo (SLP V/241, str. 50) z enakim naslovom:

Ali je na vratih polnočna rosa

ali je lepljiva kri?

Ali so moji prsti rdeči

ali so le temni od noči? (Zajc 1990: 313)

⁸ Prim. Douglas 2010: 102.

Kri v pesmi postane fizično bitje. Zajc jo primerja z bitjem, ki je neskončno, a ima človeške lastnosti. Kri ni več metafora, je fizična, je kot otrok, a hkrati preplavlja ves zemeljski, vodni in živi svet, kar pomeni, da je vseobsegajoča življenjska sila, a tudi ranljiva tvarina.

Kri

<i>vstopa domov</i>	<i>so jo kljuvali ptiči</i>
<i>vstopa povsod naenkrat</i>	<i>so jo umazali ljudje</i>
<i>kri zaliva prostor</i>	<i>so jo pohodili z nogami</i>
<i>položimo jo v zibelko</i>	<i>so jo s pohotnimi prsti kri</i>
<i>pokrijmo jo s čipkami</i>	<i>utrujena od dolge poti</i>
<i>narahlo da ne ranimo krvi</i>	<i>v beli zibelki kri</i>
<i>da ne ranimo vse naenkrat</i>	<i>zaspi naj zaspi</i>
<i>utrujena od dolge poti</i>	<i>z nami bo ostala</i>
<i>v zibelki beli kri</i>	<i>nosili jo bomo v naročju</i>
<i>zaspi naj zaspi</i>	<i>svojo kri ji bomo dajali ko bo žejna</i>
<i>se je ranila na poti</i>	<i>svojo žalost ko bo lačna kri</i>
<i>se je potolkla na kamnih</i>	<i>kako je velika kako ni kot človek</i>
<i>si je razbila kolena kri</i>	<i>kako je kot da bi bila srečna</i>
<i>so jo pile živali</i>	<i>kri ki se je vrnila domov.</i>
<i>so jo pile razpoke zemljine</i>	(Zajc 1990: 312; glej še Zajc 2008: 570–571)

Zajc z uročeno besedo pesni o krvi, ki biva sama in ki ima svojo bit in bitnost. Kri ni sveta, je profana, a zato nič manj pomembna.

Da kri ni voda,⁹ kaže tematizacija povrnitve zlega dejanja z zlim ali krvi s krvjo, vendar ne gre za t. i. krvno maščevanje, npr. v baladi Žena umori otroka moževe ljubice (SLP V/270), kjer se grajski gospod maščuje ženi, ki mu je umorila nezakonskega otroka. To kaže naslednji odlomek:

[...]

25 *Pogledat grede v zibelko*
in najde polno je krvi,
v nji sinek nje mrtev leži.

[...]

»Kaj tebi je moja gospa,
de je mazinc tvoj ves krvav?«

50 *»Zaklala sim golobca dva,*
h kosilu bosta dans oba.« (SLP V/270/1)

Kri je dokaz o zločinu in tudi prenos krivde na živalsko kri sporoča, da je človek napravil zlo dejanje. Ženska mora zaradi svojega dejanja umreti od moževe roke, kar pa po ljudskem verovanju ni zločin, je le povrnitev hudega s hudim, po biblijsko, in patriarhalne družbe.

⁹ Več o slovenskem pregovoru »kri ni voda« in s tem povezanih krvnih povezavah med družinskimi člani in nečlani v ljudski pesmi ter o krvi v baladi Rošlin in Verjanko glej Golež Kaučič 2002 in 2004.

JUNAŠKA IN MAŠČEVALNA KRI

Junaško-zgodovinska pripovedna pesem *Lavdon zavzame Beograd* – A opeva zmago vojskovodje Gideona Laudona nad Turki z zavzetjem Beograda leta 1789. Zapisi se deloma skladajo z zgodovinskimi dejstvi. Predvsem gre za vprašanje množičnega preli-vanja krvi, kar seveda pomeni smrt na obeh straneh. Gre za realno rdečo kri množičnih žrtev vojskovanja, ki je je tako veliko, da nam verz sporoča: »Oj stojaj, stojaj Beligrad! / Za gradam teče rdeča kri, / za gradam teče rdeča kri, / de b gnala mlinske kamne tri.¹⁰« (SLP I/14/1). To ni simbol, je fizična kri, ki je temeljno povezana z uničevanjem človeških življenj in je sicer z distance dojeta kot junaška kri, od blizu pa kot nepotrebna kri. Množično izgubo krvi kot kolektivne krvi vsega človeštva, ki simbolizira tudi njegov propad, pa tematizira pripovedka z enako metaforo kot junaško-zgodovinska pripovedna pesem, le da gre za drug kontekst. Koroška pripovedka z motivom krvi, ki bo gnala mlinske kamne tri (ki učinkuje kot medbesedilna odnosnica), tako kot pesnitev o bitki za Beograd označuje propad človeštva:

Še dolgo ne bo dobro na svetu. Preden pa bodo prišli boljši časi, bodo še zelo hudi, pričela se bo vojna. Najprej se bosta pograbila en cesar in en kralj. Ko bosta ta dva končala klanje in tudi sama poginila, se bodo začeli tepsti trije kralji. Ti bodo zvalili ves svet v vojsko. Končno ne bo prizanesel sosed sosedu, ne brat bratu in tudi ne sin očetu. Tekla bo kri, da bi lahko gnala mlinske kamne tri. Vojna bo tako dolgo trajala, dokler bo kaj ljudi in živine na svetu. (Möderndorfer 1946: 218–219)

Maščevalna kri, ki je povezana z ostanki ali zametki krvnega maščevanja¹¹ kot ritualnega dejanja časti ter celo pravne institucije (Vilfan 1943: 25), je motiv v pesmi z naslovom *Krvno maščevanje* (SLP I/9). V prvi varianti je nakazano krvno maščevanje s tem, da Boliko mati opozori, naj ne hodi na Šentlovensko goro, ker je tam njegov oče ubil očeta devetih sinov, ki samo čakajo, da se mu bodo maščevali po načelu kri za kri. Bolika vseeno odide in obišče cerkev ter se priporoči Bogu, tako da maščevanje spodleti, Bolika celo vseh devet bratov ubije v samoobrambi. Druga varianta, kjer je v glavni vlogi Polde, pa tematizira uspelo krvno maščevanje. V tej različici nastopa Hrvat, ki naj bi ga ubil njegov oče. Ta je imel devet sinov, ki so samo čakali, da bi maščevali njegovo smrt. Polde je šel v cerkev in se priporočil bogu in nato ubil osem bratov. Prizanesel je najmlajšemu in postala sta t. i. pobratima. Toda ko se je sklonil, da bi pil iz potoka, mu je Hrvat odsekal glavo. Pesem se začinja s sanjami, ki mu jih nato raztolmači mati: »Pušcel pomeni rdečo kri, / pelin pa tvojo grenko smrt.« (SLP I/9/2)

¹⁰ To je tudi pogost verzni obrazec ali formula.

¹¹ Po Vilfanu je bilo krvno maščevanje v srednjem veku razširjeno na področju germanskega prava (fajda) in je imelo za posledico prepoved poroke med člani sovražnih rodbin. Ta pravni element je ohranjen v pripovedki o Cerknjškem jezeru (Kelemina 1930: 295), kjer se zaljubljena fant in dekle nista mogla poročiti, ker sta si bili njuni družini v sovraštvo (Vilfan 1943: 26).

KRI IN POLITIKA

Metaforični prenos pomena krvi na narod je izražen s sintagmo kri in politika. To povezavo lahko opazujemo pri Gregorčiču, ki je motiv narodove krvi vključil v svojo pesem *Soči*, ki »bo krvava tekla« v prvi svetovni vojni, kar bi bila lahko njegova vizija ali slutnja vojne, čeprav je Anton Slodnjak ugotovil, da gre za tematizacijo Italije Irredente 1878,¹² ker je pesem nastala leta 1879. Odlomek kaže na povezavo vode in krvi, tesno povezavo, saj je voda element, ki je očitno včasih močnejši od krvi, saj jo lahko spere, ko hitro teče. Ker pa Sočo Gregorčič primerja s solzo, kar tematizira alegorijo reke kot živega bitja, ki joče zaradi izgubljenih življenj, je nato spoj solz in krvi logičen in ne več metaforičen, temveč nakazuje vizijo smrti, ki je povezana s krvjo, hkrati pa tudi prav s Sočo izraža nacionalno zavest. Po Marvinu in Ingu (1999: 4) naj bi vsako krvavo žrtvovanje v vsaki skupnosti ustvarilo kohezijo posebne vrste. Odlomek naj bi tematiziral prav to:

*Mar veš, da tečeš tik grobov,
grobov slovenskega domovja?
Obojno bol pač tu trpiš,
V tej boli tožna in počasna,
ogromna solza se mi zdiš,
a še kot solza - krasna!
Krasna si, bistra hči planin,
Brdka v prirodni si lepoti,
ko ti prozornih globočin
nevihte divje srd ne moti!
Pa oh, siroti tebi žuga
vihar grožán, vihar strašán;
prihrumel z gorkega bo juga,
divjal čez plodno bo ravan,
ki tvoja jo napaja struga —
gorjé, da daleč ni ta dan!
Nad tabo jasen bo obok,
krog tebe pa svinčena toča*

*in dež krvav in solz potok
in blisk in grom — oh, bitva vroča!
Tod sekla bridka bodo jekla,
in ti mi boš krvava tekla:
kri naša te pojila bo,
sovražna te kalila bo! [...]
Ne stiskaj v meje se bregov,
srdita čez branove stopi,
ter tujce, zemlje lačne, vtopi
Na dno razpenjenih valov!
(Gregorčič 1947: 65)*

Podobno nacionalno zavest in odnos do zemlje kot domovine, tudi s pomočjo krvi, tematizira Alojz Gradnik v pesmi *Pojoča kri*. Na domovino je privezan s težko krvjo, s krvjo, ki mu teče v žilah, prek nje izraža pripetost na rodno zemljo in narod. Kri postane sveta, kot je sveta tudi zemlja, ki ga je rodila.

¹² Italijanski iredentizem je poleg odpora do Avstrijcev razvil sovražstvo Italijanov do Slovencev in predvsem do Hrvatov, ki so po njihovih pojmihi ovirali italijansko oblast na Jadranu. S tem je iredentizem dobil čisto nove smernice, saj ni bilo več govora o neodrešenih ozemljih, temveč o ekonomski in vojaški dominaciji. Prva javna manifestacija tega novega iredentizma je bila v Trstu leta 1865. Sovražstvo do sosedov se je počasi sprevrglo v prepričanje, da so Slovani le kmečko ljudstvo, nesposobno oblikovati narodno skupnost, in zato obsojeni na asimilacijo (za več glej Marušič 1990: 196).

*Od tebe sem prejel to težko kri,
 ti sveta zemlja moje domovine,
 z njo, kar je prah grobov in kar živi,
 z njo, kar je večno in kar v času mine,
 z njo vso radóst kipečo tvojih trt,
 z njo vso otožnost ranjene živali,
 z njo vso ljubezni strast in črni črt,
 z njo čistost vira in kaliž drhali,
 z njo silo, ki jo tratil je barbar,
 z njo vso vdanost in nemoč tlačana
 z njo vse, kar seje vate oratar,
 z njo, kar zori in kar mori mu slana,
 z njo živo vero v večni vir duha,
 ki v zlati luči in še temi vlada,
 ki v vetru, valu, travi trepeta
 in preko groba še je pot in nada.
 O zemlja sladka: kamen, zrno, sok,
 o zemlja sveta, ki si me rodila,
 ki zibel si in grob in smeh in jok
 in tudi mene boš upokojila-
 če tvoja kri ljubezen je in gnev
 če tvoja kri molitev je in kletev,
 če je cveténja in trohnobe žetev,
 o, naj le vsa razlije se v moj spev. (Gradnik 2002: 213)*

Srečko Kosovel je v pesmi *Ekstaza smrti* govoril o propadu Evrope, ki po mnenju nekaterih komparativistov predstavlja potop Evrope (Pavlič 2005: 19–35), kar naj bi nakazovala metafora rdečega morja, a sama menim, da gre za morje krvi, da bo Evropa začetka 20. stoletja umrla v poplavi krvi in ne v vodnem potopu.¹³ Kri je zamenjala vodo, saj jo ljudje pijejo, brez vode pa ni mogoče očiščenje in spiranje krivde, Evropa je potopljena v krvavi ples smrti, kjer je prostor le za evropske mrličke. Kri je torej vseobsegajoča metafora smrti, a je tudi popolnoma fizična tekočina umiranja:

*Vse je ekstaza, ekstaza smrti!
 Zlati stolpovi zapadne Evrope,
 kupole bele — (vse je ekstaza!) —
 vse tone v žgočem, rdečem morju;
 solnce zahaja in v njem se opaja
 tisočkrat mrtvi evropski človek.
 — Vse je ekstaza, ekstaza smrti. —*

*Lepa, o lepa bo smrt Evrope:
 kakor razkošna kraljica v zlatu
 legla bo v krsto temnih stoletij,
 tiho bo umrla, kot bi zaprla
 stara kraljica zlate oči.
 — Vse je ekstaza, ekstaza smrti. —*

¹³ Pesem je aktualna še danes, saj gre za podobno situacijo, pesnik je imel vizijo, ki jo lahko anticipiramo tudi za današnji čas.

*Ah, iz oblaka večernega (zadnjega
sla, ki oznanja Evropi še luč!)
lije kri v moje trudno srce,
joj in vode ni več v Evropi
in mi ljudje pijemo kri,
kri iz večernih sladkih oblakov.
— Vse je ekstaza, ekstaza smrti. —*

*Komaj rojen, že goriš v ognju večera,
vsa morja so rdeča, vsa morja
polna krvi, vsa jezera in vode ni,
vode ni, da bi pral svojo krivdo,
da bi opral svoje srce ta človek,
vode ni, da pogasil bi z njo
žejo po tihi, zeleni, jutranji prirodi.*

*In vse je večer in jutra ne bo,
dokler ne umremo, ki nosimo
krivdo umiranja, dokler ne umremo
poslednji ...*

*Joj, v to pokrajino, še v to zeleno,
rosno zeleno pokrajino, še v to,
solnce večerno, boš zasijalo
s pekočimi žarki? Še v to?*

*Morje preplavlja zelene poljane,
morje večerne, žgoče krvi
in rešitve ni in ni,
dokler ne padeva jaz in ti,
dokler ne pademo jaz in vsi,
dokler ne umremo pod težo krvi.*

*Z zlatimi žarki sijalo bo solnce
na nas, evropske mrličče.
(Kosovel 1946: 304–305)*

Tematizacija krvi v poeziji Franceta Balantiča¹⁴ je realizirana kot resnična kri telesa in strasti (»razpel bom v krvi svoje perutnice«; »naj tvoja kri me vrže med pijance« (Balantič 1984: 26–27)), ki izhaja iz zemeljskega, pa vse do svete, božje krvi, ki izhaja iz spiritualnega. To razberemo v pesmi *Prihod pomladi*: »Nebo s krvjo polita so nosila« (Balantič 1991: 9), kri je telesna, a tudi simbolična tvarina. Balantič je razdvojen, želi biti poduhovljen, a ve, da je s krvjo ujet tudi v telesnost (Bandelj 2009: 3–21). Balantiča, ki izhaja iz krščanskega okolja, lahko povežemo z Gregorčičem tudi prek njegovega pojmovanja krvi. Tudi pri Balantiču kri lahko zaplodi rastline, ko telo sprhni in je kri raztrošena po polju in ustvarja druga živa bitja zemlje, npr. v pesmi *Iz ilovice*: »To je pomlad in kri, ki zacvete« (Balantič 1984: 11); v pesmi *Truplo v polju*: »Nič več moja kri ni slana / in prhni kot mrtva stebila.« (Balantič 1991: 18) V pesmi *Dno* je kri simbol strasti, življenja: »z belimi prsti grebeš vrelo kri [...] / tok drugačne krvi se steka v ponor« (Balantič 1991: 19). Nato se pesnik odpove strasti, kar tematizira v pesmi *Odpoved*: »naj spet uležem se v krvi usehlo strugo« (Balantič 1991: 32), še bolj pa v pesmi *Umirajoča sla*, kjer zemeljska strast dokončno umre: »sedaj mi bo razpadla temna kri« (Balantič 1991: 40), in še več, tudi ljubezen se umakne smrti: »Daj, pridi, da zabrodiš v lepki krvi.« (Balantič 1991: 47) Z Gregorčičem ga povezuje tudi nacionalna zavest, npr. v pesmi *Teptana kri*, kjer je motiv krvi povezan z narodom, prav tako tudi sintagma »topla kri«

¹⁴ Balantič je pripadal domobranskemu gibanju v drugi svetovni vojni, zato je bila njegova poezija velikokrat percipirana le s političnega stališča. Umrl je v požaru leta 1943, ko so Krajčevo hišo v Grahovem napadli partizani in jo požgali. Njegove vizije ognja in krvi so očitno povezane s slutnjo nasilne smrti.

(Balantič 1991: 77), in v pesmi *Sen o vrnitvi*, kjer je tujina mačeha, saj: »Ko boš, tujina, vso mi kri izpila [...]« (Balantič 1991: 140). Nato mu postanejo »steze krvave« in privrele »strnjene krvi so kepe« (Balantič 1991: 58), a namesto krvi želi čistost vode: »preveč krvi je motni curek slan, / studencev močnih, čistih sem željan« (Balantič 1991: 59). Balantič nato v nekaterih pesmih prehaja iz telesnosti v svetost krvi, povezuje jo s transcenco, h kateri je venomer težil: v *Vencu* postane: »vitki vrč za božjo kri«, »neznana topla last mi kri prevzema, / ne bom izvil se iz božjega objema, / zato blagoslovljena kri kipi« (Balantič 1991: 65). V XII. sonetu *Venca* »blagoslovljena kri kipi« (Balantič 1991: 60), kar ga ponovno povezuje z Gregorčičem in posredno tudi z baladno tradicijo o krvi kot sveti tekočini. Na koncu se popolnoma odpove zemeljskemu in se preda božjemu in smrti:

*Minil je čas, ko me je norca motil
vsak vrisk krvi, vabljev očij sijaj.
Ošel bom in ne pridem več nazaj,
Gospod, za Tabo se bom zdaj napotil.* (Balantič 1991: 157)

NEDOLŽNA KRI

Prva nedolžna ritualizirana kri je bila prelita, ko sta Abel in Kajn darovala svojo daritveno žrtev Bogu – Kajn je daroval rastlinsko, Abel živalsko, Bog pa je sprejel le živalsko in ne rastlinske.¹⁵ To je bil morda znak, da je zapoved Ne ubijaj veljavna le za človeka in je tako prelitje živalske krvi močnejša daritev od pridelkov. Po Derridaju (1991: 114) je prav to, da je zapoved Ne ubijaj (Thou shalt not kill), ki velja za človeka, medtem ko izključuje živali, saj ni bilo zapisano, da se ne sme ubijati vseh živih bitij (Thou shalt not put to death the living in general), povzročila distinkcijo med »avtobiografsko živaljo« in drugimi čutečimi bitji, kar pomeni, da je tu zametek prelivanja nedolžne krvi.¹⁶ Gould in Kolb menita, da je »[ž]rtvovanje [...] obredno darovanje človeka ali živali (lahko pa tudi pridelkov in drugih predmetov) ali pa njihovih simbolnih reprezentacij v uporabo nadnaravnemu bitju. Žrtvovanje je torej posebni tip obrednega darovanja, ki ga je treba ločevati od darovanja posvetnim avtoritetam« (Gould in Kolb 1964: 613). Po Douglasovi: »Ritualist postane tisti, ki izvaja določeno dejanje, s katerim izkazuje predanost določenim vrednotam« (Douglas 1994: 22). Ritual je pojem, ki se navezuje na obrede v povezavi s svetim, obred pa je vsako kulturno predpisano formalno vedenje, utemeljeno v tradiciji (Gould in Kolb 1964: 607). Durkheim v delu *The Elementary Forms of the Religious Life* uvaja koncept rituala kot sredstva, s katerim so v skupnosti kolektivno verovanje in ideali hkrati generirani, izkušeni in afirmirani kot resnično (Durkheim 2008, citirano po Bell 2008: 20; prim. še Fikfak 2008; Geertz 1973). Ritualizirani uboju živali so se nato

¹⁵ Zgodbo o Abelju in Kajnu uvrščajo med izročilo, legende, celo v mit, saj je po Van Setersu (1992: 146) ta zgodba mit zato, ker izvira iz predzgodovinskega časa. Dostopno na <http://www.averagematt.com/prologue-to-history-the-yahwist-as-historian-in-genesis.pdf>, dostop 12. 12. 2016.

¹⁶ O logiki žrtvovanja razpravlja tudi Harrawayeva (2008: 80).

kar vrstili, znova jih lahko povežemo s perzijskim Mitrovim plodnostnim kultom, ki se je razširil tudi v antični Rim. Mitra je žrtvoval belega bika in iz njegove krvi, ki je padla na zemljo, je takoj vzklilo žito. Bela koža bika in njegova rdeča kri sta gotovo povezani tudi z barvno simboliko bele kot simbola nedolžnosti in rdeče kot simbolične in realne barve krvi. Ta motiv, da iz krvi lahko zraste rastlina, je znan tudi v svetovni folklori, npr. v angleško-škotski baladi *Bonny Barbara Allen* (Child 1965/1886, tip 84: 276), in v slovenskem baladnem izročilu, kjer je uresničen kot potujoči motiv, in sicer v baladi o nezvestem študentu novomašniku, o furmanu, ki umre po smrti ljubice, v baladi o smrti čevljarjeve ljubice, o smrti neveste na poročni dan (SLP IV/225, 232, 230 in SLP V/241). Rastlini, ki po smrti vzklijeta iz krvi, sta navadno vrtnica in lilija, ki simbolizirata ljubezen in nedolžnost (McCarthy 1969: 174; Kumer 1996: 105). Ritualizirani uboji živali so pogosti v antičnem svetu. Kri, ki se je prelivala takrat, je bila obredna kri, a kljub temu je šlo za pokol nedolžnih živali.

Kot pendant belemu biku Dane Zajc uporabi črnega bika, bika, ki ima strašno moč, a je hkrati tudi zelo ranljiv, njegov glas primerja s črno krvjo, ki napolni brezkrvno jutro. A prav kri kot simbol smrti in ne več plodnosti je pri Zajcu povezana s krikom kot spoznanjem smrti, saj je bik obsojen na smrt, ki jo ponazarja »bleščeča mesarska sekira«:

*Veliki črni bik
Veliki črni bik rjove v jutro.
Veliki črni bik, koga kličeš?
Prazni so pašniki.
Prazne so gore.
Prazne so grape.
Prazne kot odmev tvojega klica.*

*Veliki črni bik rjove v jutro.
Kot da bi brizgala težka črna kri
pod vršičke temnih smrek.
Kot da bi se nad gozdom na vzhodu
odpiralo v jutro
krvavo bikovo oko.
Veliki črni bik, koga kličeš?
Je slast poslušati,
kako ti vrača odmev
tvoj zamolki klic?*

*Veliki črni bik, brezkrvno je jutro.
Tvoj glas pada v grape
kot razcefrana jata
črnih vran.
Nobeden ne sliši tvoje samote.
Nikogar ne napojiš
s črno krvjo svojega glasau.
Umolknj, veliki črni bik.*

*Veliki črni bik rjove v jutro.
Sonce na vzhodu brusi
bleščečo mesarsko sekiro.
(Zajc 2008: 42–43)*

Mesarska sekira pa je v slovenskem prostoru nabrušena za živali, ki jih zakoljejo zaradi konzumacije njihovih delov telesa in krvi v »kmečkem prazniku« (prim. Minnch 1979 in 1987, po njegovem mnenju naj bi prav ta dogodek v preteklosti blažil ločitev človeka od živali, kar pa je v sodobnem industrializiranem svetu popolnoma izginilo), ki ga imenujemo koline in se še vedno izvaja. Koline niso obred, saj v tem dejanju ni ničesar posvečenega; če je obred simbolna akcija (Cazeneuve 1986: 37), je tu simbolika

odpadla, saj kri živali iz trpljenja in smrti prehaja v zločin, če stojimo na stališču, da prašič ni stvar, temveč oseba, kar trdi tudi antropolog Tim Ingold, ki pravi, da živali niso podobne osebam, one so osebe: »Kot 'organizmi-osebe' in člani, ki participirajo v življenjskem procesu, so tako ljudje kot ne-ljudje ontološko ekvivalentni« (Ingold 1994: XXIV), človek pa ga percipira kot zabavo. Ritualnosti ni, je zgolj vraževerje, da se prašič ne sme nikomur smiliti, ker bo tako zanič meso (Kuret 1989 2: 263–274). Po smislu tega početja, ki ni več zagotovitev mesa za preživetje, temveč zgolj stalna konzumacija čim večjih količin delov prašičjih trupel, ljudje ne sprašujejo, ne pomislijo na trpljenje živali, ne pomislijo na prepoved ubijanja, ki naj bi veljala za vsa živa bitja. Mislijo le na hrano in z njo povezano zabavo. Koline kot praznik so po mojem mnenju absurden dogodek, povezan s trpljenjem inteligentnih bitij druge vrste, kar je povezano s »speciesismom« kot diskriminacijo drugega na podlagi vrste. Richard Ryder (1971: 81), avtor izraza »speciesism«, je zagovarjal tezo, da biti predstavnik neke vrste nima nobene moralne vrednosti same po sebi. V *Enciklopediji živalskih pravic in blaginje* je zapisal: »Če je sprejeto, da je moralno neustrezno, da namenoma povzročamo bolečino nedolžnim predstavnikom človeške vrste, je potem logično, da je enako narobe, če trpljenje povzročamo nedolžnim predstavnikom drugih vrst [...] Zato je čas, da ravnamo po tej logiki.« (Ryder 2009/1998: 320)¹⁷

Enako je tudi s praznoverjem, ki je povezano s trpljenjem živali, namen dejanja pa je, da bi s tem arhaičnim konstruktom rituala človek preprečil neko dejanje ali si zagotovil človeško bližino. To je evidentno v dejanju, ko je deklica iz Slovenskih goric med mašo na veliki petek prebadala netopirja, da ne bi izgubilo izvoljenega fanta, in sicer tako, da na njenem robcu ni smelo biti niti ene kaplje krvi (Kuret 1989 1: 157). Zakaj torej kri živali ni posvečena, zakaj je ta kri zgolj profana, ni tabu, puščanje krvi živalskemu bitju kot smrtno dejanje ni obsojanja vredno, je legalno, je celo označeno kot tradicionalna praksa? Ta nedolžna kri pa kriči, le da so ti kriki nemi in jih človek ne sliši. Iztekanje, izgubljanje krvi, prelivanje krvi je percipirano kot normalno, kri drugega je kot voda in izražena je popolna neempatija do živalske krvi.

Ta groza ubijanja živali je bila močno vtisnjena v poezijo in življenje Srečka Kosovela. Kosovel je svoj globoko občutljivi odnos do živali tematiziral v »ekološki« pesmi *Odpeljali so kozlička*, ki govori o ljubezni do kozlička in bolečini ob tem, ko ga odpeljejo, da ga bodo umorili. Zadnja kitica vsebuje eno samo bridkost pesnika: »Kdo te ljubil bo, / kozliček, / in igral se s tabo? / Ah, mesarji trdo srčni / oni ne, gotovo [...]« (Kosovel 1946: 265–268). Žival in človek se pri Kosovelu srečujeta tudi v trpljenju, ki ga ne-človeški subjektiviteti povzročijo človeku, kar vidimo v pesmi *Muke*: podoba na križ pribitega vrana s prebodenimi očmi je tudi podoba človeka, čeprav je vrano muke povzročil prav človek: »Pribili so vrana na križ, / te žive perutnice / so trepetale [...] / od njih je curljala kri. In skozi oči so / šivanko prebodli. / To mrtvo življenje / visi – še visi pred menoj [...]« (Kosovel 1976: 49)

¹⁷ <http://www.beknowledge.com/wp-content/uploads/2010/12/c81e7Encyclopedia%20of%20Animal%20Rights%20and%20Animal%20Welfare.pdf>.

V sodobni slovenski poeziji sta z uporabo krvi nasilje nad ljudmi in živalmi tematizirala tudi Svetlana Makarovič, še bolj pa Jure Detela. V pesmi *Lov* Svetlane Makarovič je nedolžna kri prelita v gozdu, kjer divja lovec:

*Diši po vročem semenu, jelen.
Po tebi diši ves gozd, in jaz.
Zate je nož že nabrušen, jelen.
To sluti gozd, in to vem jaz.
Prestopil boš lunino jaso, jelen,
moj jelen z robidovimi očmi.
Globoko bo zadišalo po krvi, jelen.
Naenkrat boš vedel, kam greš in kdo si. (Makarovič 2008: 64)*

V pesmi *Tretji* romantični in idilični začetek pesmi preseka zavest, da se dogaja nasilje.

*Teče, teče vodica,
na tratici je hišica.
Tisto niso nageljni,
ampak sveža sled krvi. (Makarovič 2008: 74)*

Makarovičeva izumi tudi mitološko bitje, ki mu nadene ime *krvavec*, a ta je kar človek, človek vojne, ki drugemu povzroča trpljenje in s tem preliva kri.

*Krvavec
Nocoj je ena lepa noč,
nocoj je ena bridka noč,
nikdar me ni nihče imel,
nocoj me bo krvavec vzal.
Pa naj me vzame, kaj zato,
saj z jutrom pojde na vojsko,
roke lepljive od krvi,
srce pa zvrhano prsti.*

*Je že tak kraj, je že tak čas,
je že tako prišlo nad nas,
koža na kožo, kri na kri,
telo k telesu brez oči.*

*Ne kdo si ti ne kdo sem jaz,
je že tak kraj, je že tak čas,
ime pa v vojski važno ni –
krvavec jaz, krvavec ti. (Makarovič 2008: 76)*

Makarovičevi se zunanji svet odpira kot »horror mundi«, saj je v pesmi *Dobro jutro* zanj »svet s krvjo oblit«, kjer vsakodnevno umirajo živali: »ptica brez peres, / nepremična kepa / strnjene sluzi ...« (Makarovič 2008: 114), in ob rojstnem dnevu prekolne »lepko kri, kri krvi in prvi dih ter luč srca«, kar pomeni, da obžaluje, da se je rodila v tak svet (Makarovič 2008: 118).

Prav vprašanje svetosti življenja, ki je v zgodovini vseh živih bitij bila rezervirana za človeški svet, vsaj v zahodni kulturi, pa je izjemno pomembna razsežnost tudi pri percepciji svetosti življenja ne-človeških subjektivitet. Tine Hribar (1988) je svetost življenja rezerviral za človeka, enako je storil francoski filozof Emmanuel Levinas (1998), v slovenskem prostoru pa je že v osemdesetih letih 20. stoletja to premiso zanimal Jure Detela, pesnik in mislec vizije nove eshatološke premene sveta. Po njegovem mnenju je sveto vsako živo bitje, ne glede na to, v katero vrsto sodi. Še posebno se je zavzemal, da se svetost življenja prizna živalskim bitjem. V disputu s Hribarjem je dokazal, da je svetost življenja, s tem pa krvi živali, tista, ki bi morala veljati v svetu človeka, s čimer je prešel iz antropocentrizma v ekocentrizem ali zoocentrizem (Detela 1988: 1473–1484). Deteli živali »artikulirajo svojo nedolžnost, blagost in nenasilnost« (Detela 2011: 102). Meni celo, da: »[č]e nekatere živali, kot npr. srnjaki in gamsi, ne vidijo nobenega z lastno voljo gibajočega se bitja kot sredstvo za hrano, je to že v prvi stopnji spoznavanja čisto drugačna kultivirana senzibilnost kot pri mnogih ljudeh« (Detela 2011: 166). Prizadeval si je za konstituiranje družbe, ki ne bi več temeljila v »strukturi ritualnega umora« (Detela 2011: 357–362). V njegovi poeziji je kri živali navzoča kot realna in ne simbolična kri. Že leta 1977 je v *Problemih* tematiziral zmoto ritualnega umora živali na primeru bobrov in njihovega množičnega pomora: »Lahko zgradimo ogromen oltar, polovimo vse bobre, kar jih je še na zemlji, lahko jih zvlečemo na ta oltar, jih vse hkrati ritualno pokoljemo, lahko kot uročni gledamo kri, ki plane z oltarja in preplavi svet [...] – pri vsem tem ostane ena stvar jasna: vse človeštvo skupaj ne bo pri tem izvedelo o krvi bobrov niti ene stomiljoninke tega, kar uzrejo notranje oči enega samega bobra v eni stomiljoninki sekunde [...] Kri živali ni zato, da se razliva po svetu, temveč zato, da se pretaka pod kožo živali, po njihovih lastnih telesih« (Detela 1977: 521). Živali je vključeval v svojo poezijo kot »bitja iz tujih svetov«, ki so v ta zemeljski svet pripeta s krvjo, ki jo venomer preliva človek, ko izvaja nasilje nad njimi. V njegovih pesmih je žival bitje, ki krvavi in ne metaforično, popolnoma stvarno in resnično, saj je želel, »da se zgodi integracija živali v um« (Detela 1975: 2).

Jure Detela v poeziji odkriva, da je človeška eksistenca venomer v povezavi z iztekanjem krvi drugih bitij: »V ognjih ležimo kot s hrptom na zemlji, / poslušajoč, / kako so se zgodila naša mrliška telesa, / zmeraj rastoča s krvjo« (Detela 1992: 16). »Duša mirne živali, / s kremplji zelene krvi«; kjer ima žival lahko kremplje usmerjene le v travo, v zeleno, zato njena aktivnost ni nasilje, človek pa nezavedno ali pa tudi ne razliva kri drugega: »Legenda o mrtvih točkah zavesti, / sij razlite krvi« (26, 27). Človek ima »črni okus po krvi«, povsod je kri ubitih jelenov, ki se: »po skalah / se kri spreminja v kristale« (61). Zato Detela prav fizično čuti to trpljenje živali: »od tujih smrti, / čutenih v možganih, / mi vdira v besede, / črna energija« (68). Sam svojo eksistenco opisuje z metaforo, da je »kot biser školjčne krvi«, spet povezano z realnostjo v naravi, kjer bitje nastane le prek trpljenja (76). Da je nedolžne krvi preveč in ničesar ne rešuje, Detela tematizira takole:

»Kri teče po svetu, / toda zastonj. / Nič ni z njo / potešeno. / Nobena krivda / se z njo ne opere« (81). Ritualnost krvi, kot očiščenje, a je torej gladko zanikana. Detela v pesmi *Krotke oči* uporabi sintagmo »tisoči krotkih oči«, ki se navezuje na poboj bizonov v Oklahomi, in označi Williama Codyja za morilca, ki je bizonom tudi ukradel ime, saj se je razglasil za Buffalo Billa; posredno lahko vidimo morje nedolžne krvi, ki se je razlilo po tamkajšnjih travnikih: »Ogromne, po zemlji bobneče / črede so izginile v mit, / ki ni zaščitil pred izginotjem / tisoče krotkih oči« (Detela 1992: 163). V *Pesmi za jelene* Detela tematizira prepričanje, da je njihova kri lovcem popolnoma profana, njemu pa je sveta, zato prav s krvjo kot resničnim življenjskim tokom, ki se razliva pod streli in ne očiščuje sveta, temveč se prazno razliva po zemlji, saj človeški barbari ne zmorejo ne empatije in ne spoštovanja do Drugega, sam živali posvečuje, kar je razvidno iz odlomka pesmi:

*Vsaka zvezda
vas odreši. Še zemlja, ki padete nanjo
krvavi, s svincem v telesih,
vas odreši. Jeleni. S smrtnimi padci
ne dajete lovcem odveze
Za svoje življenje. Lovci prezirajo
vašo nedolžnost. Zato
vas morijo z lahkoto. Jeleni! Jeleni!* (Detela 1992: 17)

Vičarjeva meni, da prek te pesmi Detela »razširja meje senzibilitete za nasilje, da iz njenega horizonta ne bi izpadlo nasilje nad živalmi in njihovo trpljenje« (Vičar 2013: 38).¹⁸

SKLEP

Izbrani primeri še zdaleč ne odsevajo vseh pomenskih razsežnosti krvi v slovenski folklori in poeziji, kažejo pa na to, da je hkrati tabu in pomembna simbolična in realna tekočina. Nanjo so pripete najrazličnejše percepcije, od mitoloških prek ritualnih do političnih in celo ekokritičnih. Kri je torej tekočina življenja in smrti, strasti in groze, je povezana z religijo, pa tudi z negativnimi obredi in tradicijami, ki jim danes ni več mesto v družbi, a se še vedno trdovratno izvajajo. Kri je povezana z ubijanjem, pa tudi z nastajanjem in razmnoževanjem, je ustvarjalka, a prek nje hkrati odteka tudi življenjski vir in se transformira v novega. Prek tematizacije krvi v pesmih je percipirana nacionalna razsežnost, nacionalni ponos, hkrati pa tudi kritika družbe v posameznih zgodovinskih in družbeno-političnih obdobjih. Njena pomenska dihotomija nakazuje dvojnost in razdeljenost človeškega pojmovanja sveta in človekovo percepcijo krvi kot čiste in nečiste, kot dragocene in svete, kot žrtvene in nedolžne, hkrati pa le redki posamezniki priznavajo svetost krvi tudi nečloveškim subjektivitetam.

¹⁸ Zato bi danes potrebovali novega Detelo (ki je odpiral kletke v živalskem vrtu), saj se trpljenje košut in jelenov nadaljuje. V letu 2015 se je na slovensko-hrvaški meji začel dogajati še en krvav politični ritual postavljanja bodeče in z rezili opremljene žice, ki trga telo košut in drugih živali. Kri se razliva iz ran, fizična kri, ki opozarja na ekocid in uvaja novo taboriščno logiko človeškega in živalskega sveta.

REFERENCE

- Balantič, France, 1984: *Muževna steblika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Balantič, France, 1991: *Zbrane pesmi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Bandelj, David, 2009: Tri podobe v Balantičevi liriki: kri, zemlja in ogenj. *Jezik in slovstvo* 54 (2), Ljubljana, 3–21.
- Bell, Catherine, 2009: *Ritual Theory, Ritual Practice*. New York: Oxford University Press.
- Carsten, Janet (ur.), 2013: *Blood will out: Essays on Liquid Transfers and Flows*. Wiley-Blackwell (Special issue of the Journal of Royal Anthropological Institute 19).
- Cazeneuve, Jean, 1986: *Sociologija obreda*. Ljubljana: Škuc, Znanstveni inštitut Filozofske fakultete (Studia Humanitatis).
- Cevc, Emilijan, 1981–1983 (1984): Motivna izhodišča ljudske pesmi »Sveta kri sejana«. *Traditiones* 10–12, Ljubljana, 95–104.
- Chevalier, Jean in Gheerbrant, Alain, 1995: *Slovar simbolov*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Child, Francis James, 1965 (1886): *The English and Scottish Popular Ballads*. 2. knjiga. New York: Dover Publications.
- Derrida, Jacques, 1991: ‚Eating Well‘ or the Calculation of the Subject: An Interview with Jacques Derrida. V: Connor and Nancy Cadava (ur.), *Who Comes After the Subject?*. New York in London: Routledge, 96–119.
- Detela, Jure, 1975–1976: Sporočilo, *Tribuna* 2, 1–3.
- Detela, Jure, 1977: Poezija znanega liberalca ..., *Problemi Literatura* XVI (3–4)/170–171, 521–524: www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-WWO82RNH/...16c0.../PDF, 23. 5. 2015.
- Detela, Jure, 1988: Ekologija, ekonomija preživetja in živalske pravice. *Nova revija* 7 (77), 1473–1484.
- Detela, Jure, 1992: *Pesmi*. Celovec in Salzburg: Wieser.
- Detela, Jure, 2011: *Orfični dokumenti I: Teksti in fragmenti iz zapuščine*. Izbral in uredil Miklavž Komelj. Koper: Hyperion.
- Dolenc, Metod, 1942: O pravnih spominih v slovenskih narodnih pesmih. *Vodnikova pratika* XX, Ljubljana: Vodnikova družba, 57–66.
- Douglas, Mary, 1994 (1990): *Prirodni simboli: Istraživanja o kosmologiji*. Novi Sad: Svetovi; Podgorica: Oktoih.
- Douglas, Mary, 2010 (1966): Čisto in nevarno. *Analiza konceptov nečistosti in tabuja*. Prev. Marija Zidar. Ljubljana: Študentska založba (zbirka Koda).
- Durkheim, Émile, 2008: *The Elementary Forms of Religious Life*. Oxford: Oxford University Press.
- Fikfak, Jurij, 2008: Pogledi na ritualnost in ritualne prakse na Slovenskem. *Traditiones* 37 (2), Ljubljana, 45–59. DOI: <http://dx.doi.org/10.3986/Traditio2008370203>.
- Garry, Jane in El-Shamy, Hasan (ur.), 2005: *Archetypes and Motifs in Folklore and Literature*. Armonk, New York, London: M. E. Sharpe.
- Geertz, Clifford, 1973: *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Golež Kaučič, Marjetka idr. (ur.), 1992, 1998, 2007: SLP III, IV, V = *Slovenske ljudske pesmi*. Ljubljana: Slovenska matica (Založba ZRC).
- Golež Kaučič, Marjetka, 2001: Odsev pravnega položaja in življenjskih razmer žensk v slovenskih ljudskih družinskih baladah: Poskus zasnove orisa ženske kot subjekta pesmi v povezavi z nosilko pesmi. *Etnolog* 11 (62), 157–175.

- Golež Kaučič, Marjetka 2004: Rošlin in Verjanko: transformacija ljudske balade v sodobna prozna besedila. *Traditiones* 33 (2), Ljubljana, 93–115.
- Gould, Julius in Kolb, William, 1964: *Dictionary of the Social Sciences*. London: UNESCO, Tavistock Publications.
- Gradnik, Alojz, 2002: *Zbrano delo*. 3. knjiga. Ljubljana: DZS (Litera).
- Grafenauer, Ivan, 1952: Narodno pesništvo. V: Ivan Grafenauer in Boris Orel (ur.), *Narodopisje Slovencev* II. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Grafenauer, Ivan, 1980: *Literarno-zgodovinski spisi*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Green, Gary L., 1988: »Vampirism«. V: Jean Charles Seigneuret (ur.), *Dictionary of Literary Themes and Motifs*. Westport, CT: Greenwood, 1373–1382.
- Gregorčič, Simon, 1947: *Zbrano delo*. 1. knjiga. Ljubljana: DZS.
- Haraway, Donna, 2008: *When Species Meet*. Minneapolis in London: University of Minnesota Press.
- Hribar, Tine, 1990: *O svetem na Slovenskem*. Maribor: Založba Obzorja (Znamenja 104).
- Ingold, Tim (ur.), 1994: *What is an Animal?* London in New York: Routledge (One World Archeology 1).
- Kelemina, Jakob, 1930: *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Kosovel, Srečko, 1946: *Zbrano delo*. 1. knjiga. Ljubljana: DZS.
- Kosovel, Srečko, 1976: *Moja pesem*. Koper: Založba Lipa.
- Kumer, Zmaga, 1996: *Vloga, zgradba, slog slovenske ljudske pesmi*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Kumer, Zmaga idr. (ur.), 1970, 1981: *Slovenske ljudske pesmi* I., II. Ljubljana: Slovenska matica.
- Kuret, Niko, 1989: *Praznično leto Slovencev*. Knjiga 1 in 2. Ljubljana: Družina.
- Levinas, Emmanuel, 1998: *Etika in neskončno; Čas in drugi*. Ljubljana: Družina.
- Makarovič, Svetlana, 2008: *Samost*. Ljubljana: Slovene P. E. N.
- Marvin, Carolyn in Ingle, David W., 1999: *Blood Sacrifice and the Nation*. Cambridge: University Press.
- Marušič, Branko, 1990: Slovensko-italijanski odnosi. V: Marjan Javornik (ur.), *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 192–219.
- Matičeto, Milko, 1981: Sejanje Jezusove krvi. V: Zmaga Kumer idr. (ur.), *Slovenske ljudske pesmi* II, 144–146.
- McCarthy, Denis J., 1969: The Symbolism of Blood and Sacrifice. *Journal of Biblical Literature* 88 (2), 166–176.
- Minnich, Ronald G., 1979: *The Homemade World of Zagaj*, Bergen: Socialantropologisk institut.
- Minnich, Ronald G., 1987: Koline kot darilo in izražanje identitete v slovenski kmečki družbi. *GSED* 27 (3–4), Ljubljana, 115–122.
- Mukič, Francek in Kozar, Marija, 1982: *Slovensko Porabje*. Celje: Mohorjeva družba.
- Möderndorfer, Vinko, 1946: *Koroške narodne pripovedke*. Celje: Mohorjeva družba.
- Myer, Melissa, 2005: *Thicker than Water. The Origins of Blood as Symbol and Ritual*. New York: Routledge.
- Otto, Rudolf, 1993: *Sveto*. Ljubljana: Nova revija.
- Pavlič, Darja, 2005: Kosovel in moderna poezija. *Primerjalna književnost* 28 (posebna št.), 19–34.
- Pirc, Tadej, 2012: Sveto kot lesk transcendence v zgodnji filozofiji Franceta Vebra. *Anthropos* 3 (4), 181–193.
- Ryder, Richard D., 1971: »Experiments on Animals«. V: Stanley in Roslind Godlovitch in John Harris (ur.), *Animals, Men and Morals*. New York: Grove Press, 41–82.

- Ryder, Richard D., 2009 [1998]: »Speciesism«. V: Marc Bekoff (ur.), *Encyclopedia of Animal Rights and Animal Welfare*. Westport: Greenwood, 320.
- Šmitek, Zmago, 2004: *Mitološko izročilo Slovencev. Svetinje preteklosti*. Ljubljana: Študentska založba.
- Štrekelj, Karel (ur.), 1895–1913: *Slovenske narodne pesmi* (= Š I–IV). Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Tušek, Ivan, 1990: Peti mitrej na Ptuju. *Arheološki vestnik* 41, Ljubljana, 267–276.
- Van Seters, John, 1992: *Prolouge to History: The Yahwist as Historian in Genesis*.
<http://www.average matt.com/prologue-to-history-the-yahwist-as-historian-in-genesis.pdf>, 12. 11. 2016.
- Veliki splošni leksikon*, 1997–1998. 3. knjiga. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Vičar, Branislava, 2013: »Si kdaj videl svobodnega konja?« Filozofski kontekst animalistične etike v poeziji Jureta Detele in Miklavža Komelja. V: Aleksander Bjelčevič idr. (ur.), *Etika v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik, 35–45.
- Vilfan, Sergij, 1944: Pravni motivi v slovenskih narodnih pripovedkah in pripovednih pesmih. *Etnolog* XVI, Ljubljana, 3–29.
- Zajc, Dane, 1990: *Drame*. Ljubljana: Emonica.
- Zajc, Dane, 2008: *V belo. Zbrane pesmi*. Ljubljana: Študentska založba.

IMAGES OF BLOOD IN SLOVENIAN FOLKLORE AND POETRY BETWEEN SACRED AND PROFANE

MARJETKA GOLEŽ KAUČIČ

On the basis of folkloristic, ethnological, literary, sociological and anthropological insights and analysis of a selection of folk songs, some important traditional practices and mythological sources relating to blood as well as selected poems of Slovenian poets from Gregorčič to Makarovič and Detela, this article attempts to present the meaning, roles, and symbolic and metaphoric dimensions of blood. The focus is based on two philosophical concepts that are thematized in folklore and poetry: the sacred and the profane. It seems that discussing blood is a taboo and therefore we can say that a genuine artistic creation can relevantly depict both perceptions and conceptualizations of blood. The article takes ecocentric and nonspecies-istic perspectives to the discussion and criticizes the still existing unacceptable ritual practices of perpetuating the killing of non-humans and spilling innocent blood.

The article is organized into several sections dealing with concepts and discourses of blood occurring in folk songs, traditional practices, and selected poems. An introductory historical overview of the physical and symbolic meaning of blood is followed by mythological examples and folk legendary songs that thematize the sacredness of blood, notably the songs: *Sejanje Jezusove krvi* (Sowing sacred blood) and *Nastanitev sv. krvi* (Placing sacred blood) where blood is personified.

The former presumably was a model for Gregorčič's poem *Mojo srčno kri* škopite (Sprinkle my heart's blood), which also means that the cult of Mithra, the possible mythological basis of the poem, was overlaid with Christian attributes. For personification of blood in poetry, the article uses Zajc's poem *Kri* (Blood) part of his poetical drama *Mlada Breda* (Young Breda). The heroic and vengeful dimensions of blood are thematized in the heroic historical narrative song *Lavdon zavzame Beograd* (Laudon conquest of Belgrade), where blood is not symbolic but physical, because the song speaks of massive bloodshed, and about the triumph of Gideon Laudon over the Turks in 1789. Vestiges of blood with the central motto "blood for blood" are encountered in the Slovenian song heritage in the ballad with the same title.

The section "Blood and politics" deals with a number of poems of Slovenian poets from Gregorčič to Gradnik and Kosovel to Balantič. The thematization of blood in these poems is connected with patriotism and visions of the demise of Europe, and, at the same time, politics is associated with the corporeal and spiritual dimensions of blood. The ecocritical perspective adopted in this article can be found in the section "innocent blood", which points to different attitudes towards rituals and rites of offering and to the unacceptable cultural and ritual practices of killing animals, e.g. slaughtering. It returns to the cult of Mithra, which required the sacrifice of a white bull, and connects it with Zajc's poem *Veliki črni bik* (The big black bull), which indirectly expresses sadness over the death of a bull and ponders on the dichotomy between the sacred and the profane, the former being reserved for humans, the latter for animals. There follow considerations about the emphatic attitudes of Kosovel, Makarovič and Detela towards animals as reflected in their poems.

The perception and public announcement of the sanctity of animal life is the most powerful in the work of Jure Detela. In his poems animals are suffering and bleeding, they are not metaphoric but real beings. To him, the blood of animals is sacred and his poems express the sensibility of the "beings from alien worlds" whereby he engages towards a society that would no longer be founded on the "structure of ritual murder". Far from reflecting all dimensions of blood in Slovenian folklore and poetry, the selected examples nonetheless show that blood is both taboo and an important symbolic and real fluid. All manners of perceptions are related to blood, from mythological and ritual to political, and even zoo-ethical. The semantic dichotomy of blood points to the dualism and apartness of human view to world and his perceptions of blood as clean and unclean, as precious and sacred, as sacrificial and innocent, while rare individuals recognize the sacredness of blood to non-human subjects.